

neke relacije selo - grad

branko burzić burza

sociologija sela 59/60 99 ogledi

—→ Odnos selo—grad uvijek se promatra kao konfliktan. Konflikt se rađa iz stalne pozicije grada kao onog koji dominira, koji predstavlja topos viših vrijednosti i upravnih funkcija. Selo je ulazilo u konfliktnu situaciju naspram grada ukoliko je ovaj nastojao provesti promjene koje su razbijale ustaljeni oblik življenja. Dakle, ukoliko je razbijao cjelinu kulturnog sklopa sela.

I.

Do pojave industrijalizacije, koja dovodi do bitnih promjena u selu i gradu, konflikt je izbijao samo ako su zahtjevi grada prelazili podnošljivu granicu uzimanja dažbina koje su proizlazile iz prihvaćene društvene nužnosti. Tek pojavom industrijalizacije, kad grad postaje mjesto proizvodnje svega potrebnoga, dolazi do pritiska na selo da pređe na proizvodnju koja će moći ići u korak s potrebama ubrzanog ritma proizvodnje—potrošnje. Tad dolazi do stvarne konfliktne situacije selo—grad.

Promjena načina proizvodnje, a time i privređivanja, dovodi do razbijanja seoske tradicionalne egzistencijalne autonomnosti. Selo konačno treba da dođe u poziciju prateće funkcije grada, i to u obliku u kome ono ne može zadržati autonomnost i davati određeni dio proizvoda ili tržišni višak gradu, već mora biti uključeno u tržišni obrazac. Točnije, inzistira se na jednodimenzioniranju seoske proizvodnje, u kojoj je selo proizvođač hrane, dok sve ostale potrebe mora zadovoljavati kupovnom participacijom u industrijskoj produkciji. Selo je predstavljalo zatvorenu kulturnu cjelinu koja je pretpostavljala i samostalno zadovoljenje svih potreba; sada, u novonastaloj situaciji, ono mora preći na pozicije intenzivne i industrijalizirane proizvodnje, s kojom nužno izlazi na tržište. »... Te revolucije (industrijske) narušile (su) milenijsku ravnotežu, tako da ono (selo) traga za novim ekvilibrijem u struji konvulzivnih promjena koje na razini globalnog društva diktira grad.«¹

1) Stipe Šuvar: »Neki aspekti konfliktnih odnosa selo-grad u našem društvu«, **Sociologija sela**, Zagreb, 10/1972, br. 35. str. 3—16.

Proces uobičajeno nazivan industrijska revolucija uvjetuje demokratizaciju zadovoljenja većeg broja potreba, a konstantnost njihova zadovoljenja i sigurnost egzistencije u gradu uvjetuju primamljivost grada i njegova načina života, ali i njegovo prodiranje na selo. Urbani kontinuum je u tom slučaju oznaka za prodiranje gradskih oblika življenja u selo. Uključeno u tržišnu privredu selo prihvaća obilježja gradskog života na razini standarda.

Razlozi su očiti: rad je u poljoprivredi u principu naporniji i vremenski neodređen, pored toga »ekonomski mu je položaj slab i nestabilan, nema zdravstveno i socijalno osiguranje, starost mu je nezivjesna, politička participacija gotovo na nuli; on je sasvim na dnu ljestvice socijalnog prestiža«. ² Grad sve to ima!

II.

Konflikt nastaje kad grad inzistira na promjeni seoske egzistencije i načinu interaktivnosti, čemu se selo opire pokušavajući sačuvati integritet. Selo iz ovoga konflikta izlazi razbijeno. Na individualnoj razini tako što pojedinci odlaze u grad ili se uključuju u proizvodnju prema principu tržišne konjunktura, što im omogućuje promjenu standarda, ali i zadržavanje kulturnih karakteristika sela.

S druge strane, postavlja se pitanje što sa selom na razini naselja? Industrijalizacijom na razini proizvodnje i urbanizacijom na razini standarda ne mogu se preuzeti funkcije koje su sadržane unutar grada, što vodi nestajanju sela kao naselja, gdje će ostajati samo poljoprivredni proizvođači, ³ koji će zadovoljavati potrebe grada koji će do kraja postati mjesto svekolike egzistencije.

Konflikt se u većoj mjeri razrješavao prelaženjem u grad. »U dvadeset poratnih godina (između 1945. i 1966) smanjilo se učešće poljoprivrednog stanovništva u ukupnom za čitavih 30% (od 75% na 45%), s tim da se broj poljoprivrednog stanovništva smanjio u apsolutnom iznosu za oko 2,4 milijuna osoba.« ⁴ Kao primjer dovoljno ukazuje na globalnost društvene promjene. Ovo je zadovoljavalo samo utoliko što se tako dobila radna snaga u procesu industrijske proizvodnje, ali je oslabilo selo i poljoprivredu, što je dovelo do intenzivnog problematiziranja poljoprivredne proizvodnje. Povećane potrebe za hranom i poljoprivrednim proizvodima poraslog i narastajućeg grada tako oslabljena poljoprivreda nije mogla zadovoljavati i stoga što je izgubila vitalnu radnu snagu (selo napuštaju radno sposobni i readaptibilni, a to znači i mladi koji su najsklo-

2) Vlado Puljiž: »Agrarni eksodus i suprotnosti selo-grad«, **Sociologija sela**, Zagreb, 10/1972, br. 35/36, str. 45—53.

3) Dakle, da sve pređe na industrijsku proizvodnju na velikim posjedima i/ili tip farmerske proizvodnje, individualnog proizvođača na velikom posjedu. Za nas je to pitanje do koje veličine mogu rasti privatni posjedi kako bi mogli ispuniti funkciju snabdjevača grada, dok bi — s druge strane — industrijsko-poljoprivredna dobra nužno prerasla u sekundarna naselja, što bi bio promijenjeni tip sela. Ovo su samo neke napomene uz »seoski čvor« koji se uglavnom presijeca, a vrlo rijetko dugoročno rješava, kao planiranje budućnosti.

4) Vladimir Stipetić: »Poljoprivreda u jugoslavenskoj privredi«, **Sociologija sela**, Zagreb, 8/1970, br. 29/30, str. 7—16.

niji promjenama); uz to postojeća nedovoljna mehaniziranost nije omogućila »industrijsku« produktivnost.

Selo je u odnosu sa gradom tako izgubilo ne samo mogućnost zadovoljenja primarne funkcije — proizvodnje hrane, nego je uz to nestajalo i kao autonomna ljudska zajednica. Revitalizacija ide samo u smjeru osposobljavanja za funkciju egzistencijalne osnove grada.

III.

Interaktivnost selo—grad, proizašla iz razrješenja konflikta, može se promatrati kao relacija ruralizacije grada i urbanizacije sela (uz to i ruralizacija sela koja proizlazi iz toga što selo napuštaju radno sposobni stanovnici, a što selo vodi u lošiju ekonomsku situaciju). Ovaj se odnos uglavnom promatra na kulturnoj razini, što znači da seosko stanovništvo prelaskom u grad i dalje u privatnom životu zadržava karakteristike seoskog života. Kako uglavnom pripada nižim ekonomskim slojevima, čest je način određivanja njegove pozicije kao »prijelaz seljaštva u radničku klasu«. Tu valja istaći da prelaskom u grad ova deagrarizirana populacijska kategorija doista zauzima niže društvene pozicije; razlog njezinog prelaska — težnja za promjenom socijalnog statusa — ostaje i obrascem njezina ponašanja. A svijest o vlastitu položaju ne predstavlja i svijest o vlastitoj društvenoj ulozi i pripadanju društvenoj formaciji, suprotstavljajući se onima koji zauzimaju viši i bolji socijalni položaj i u odnosu na koje bi se određivala kao klasa.

Dakle, ne dolazi do klasnog konflikta ili antagonizma klasa, već do nekih momenata produženja konflikta selo—grad unutar samoga grada. To stoga što u grad unose, kako smo ranije spomenuli, navike i običaje svoje prvobitne (seoske) sredine. K tome, niža obrazovna razina i osposobljenost za funkcioniranje u gradu rezultiraju njihovom lošijom ekonomskom situacijom, što, pak, dovodi i do njihove smanjene mogućnosti za usvajanje kulturnih oblika koji su svojstvo urbanog načina življenja. Visoka motiviranost za gradski način življenja bila bi dovoljna da dođe do ubrzane resocijalizacije pojedinaca i urbanizacije novih naselja (koja nastaju uglavnom kao rezultat doseljavanja i prisiljenosti na individualno rješavanje (stambenog problema, jer grad ne može tako brzo apsorbirati velik broj novodošlih naselja), u kojima su ruralna obilježja najprisutnija. No tome se isprečuje ekonomska nemogućnost onih koji su još opterećeni rješavanjem egzistencijalnih problema, te ne mogu biti zaokupljeni kulturnom razinom koju grad »pretpostavlja«.

Uz to uvriježeno mišljenje o urbanoj kulturi ne bi valjalo uzimati kao nešto samo po sebi jasno zato što grad postoji kao heterogenost koju je teško odrediti kao jedinstven kulturni oblik koji bi bilo lako usvojiti. Nasuprot ruralnom, koje ima jedinstven kulturni obrazac, grad predstavlja mogućnosti proizvoljnog izbora, što naročito pogoduje potrebi da se brže troši kako bi se brže proizvodilo.

Tako direktan konflikt selo—grad prelazi na psihološku i socijalno-psihološku razinu unutar grada, i to u sukobljenosti željenog i mogućeg. Na toj se relaciji i odvija rekulturacija ili akulturacija, što bi

značilo promjenu u smislu dinamizacije reagiranja i navikavanja na sasvim drugačiju socijalnu situaciju od cve ruralne. Dolaskom u grad seljak se lako prilagođava tehničkom sustavu, no problemi se javljaju na socijalnoj razini. Ovdje, za razliku od sela, on nema pregled nad čitavom situacijom niti je kontrolira, kao što je prije mogao biti gospodar svoga rada; ovdje je samo kotačić u velikom mehanizmu, tako da mu je teško prihvatljiva situacija industrijskog rada.

Pored toga, konflikt se proteže u **socijalnoj okolini**, sustavu komuniciranja s tom okolinom. Kao što je poznato, u gradu su kontakti među ljudima više fragmentarni, funkcionalni, bezlični. U selu svatko svakoga poznaje. Komunicira se s ljudima, imenom, prezimeom, nadimkom, a ne s njihovim ulogama ili titulom.⁵ Javlja se problem socijalne integracije u urbanim prostorima ili, točnije rečeno, reintegracije, ali tu se javlja prije spominjanja teškoća nepostojanja onog što bi bilo **sui generis** urbano življenje.

IV.

Urbani kontinuum ili urbanizaciju sela valja još uvijek promatrati kao širenje roba koje znače podizanje individualnog standarda, a ne kao kontinuitet širenja gradskog života, podizanje nivoa i kvalitativnu promjenu življenja. Život na selu i dalje zadržava osnovne momente koji karakteriziraju ruralnost, a proizlaze iz samog načina rada i odnosa spram svijeta. Još uvijek postoji vezanost za prirodu i njene cikluse, priroda rada ne dozvoljava striktno razdvajanje slobodnog i radnog vremena, što može rezultirati prepuštanjem bavljenu kulturnim vrijednostima i zabavom.

Urbani kontinuum ili širenje dobara, što je sastavni dio života u gradu, ne znače i bitnu promjenu kao kontinuumnu kvalitativnu promjenu.

Disperzijom robe široke potrošnje ne dolazi i do promjene socijalne strukture. Tehnosfera, iako svojim širenjem ukazuje na neke promjene u odnosu prema novom i drugačijem, ne znači da utječe na promjenu karaktera neke socijalne sredine. Odvija se naime dvojak proces. Proces urbanizacije događa se samo u seoskim sredinama koje su u blizini grada, što pruža mogućnost dnevne migracije na rad, jer su one pogodno tržište, a što sve uvjetuje prihvaćanje stila i načina življenja koji je blizak urbanome. Dalja su naselja pogodena intenzivnom emigracijom stanovništva, potpunim prelaženjem u grad, što, pak, rezultira daljom ruralizacijom sela.

Sve ovo pokazuje težinu određivanja »urbanog kontinuum«. Nemoć ga je odrediti u smislu u kome se želi koristiti, i to zato što:

— ne možemo jednoznačno odrediti što je to »urbani način života« kao nova epohalnost življenja;

— posjedovanje robe koja je osnova višeg standarda i karakteristika »urbanog« nije usvojeno primarno, kao rezultat promijenjene svijesti, već je uglavnom vezano uz niz socijalno-psiholoških momenata (kao što je pokazivanje promijenjenog statusa i sl.), a to je

vezano uz drugačiju skalu vrijednosti ali u istom modusu socijalne pozicije;

— gradovi se šire i industrija razvija uglavnom stihijno, kao rezultat ubrzane industrijalizacije i urbanizacije. Uz to u nas još uvijek ne postoji takvo prostorno planiranje koje bi uključilo planski razvoj sela, računajući uzajamnom sudbinom;

— lokalni programi razvoja ne uzimaju u obzir optimalne mogućnosti cijeloga prostora kao »planiranja budućnosti«, već se zadovoljavaju širenjem na seosko zemljište koje okružuje grad; smanjujući ga tako, pokazuju da selo treba nestati da bi se razvio grad — a to nikako ne možemo nazvati kontinuumom, već diskontinuiranim širenjem. •

Rješenje konflikta i kontinuiranost razvoja možemo tražiti u uzajamnosti, dopunjavanju i obogaćivanju, ali ostaje pitanje da li sela i grada. **Treba li selo ostati kao tip naselja ukoliko je gradu potrebna samo jedna njegova funkcija — proizvodnja hrane?** To se ne čini dovoljnim za opstanak jedne ljudske zajednice, pored ostalog i stoga što je grad, koristeći se mogućnostima proizvodnje hrane, stvorio industrijske formacije koje služe samo za produkciju i koje značajno ne ovise o selu kao zajednici. Gradu je potrebno zemljište ponajprije zato da bi se širio te da bi poljoprivredno proizvodio. Opstanak i sudbina sela sada ga još ne zanimaju.